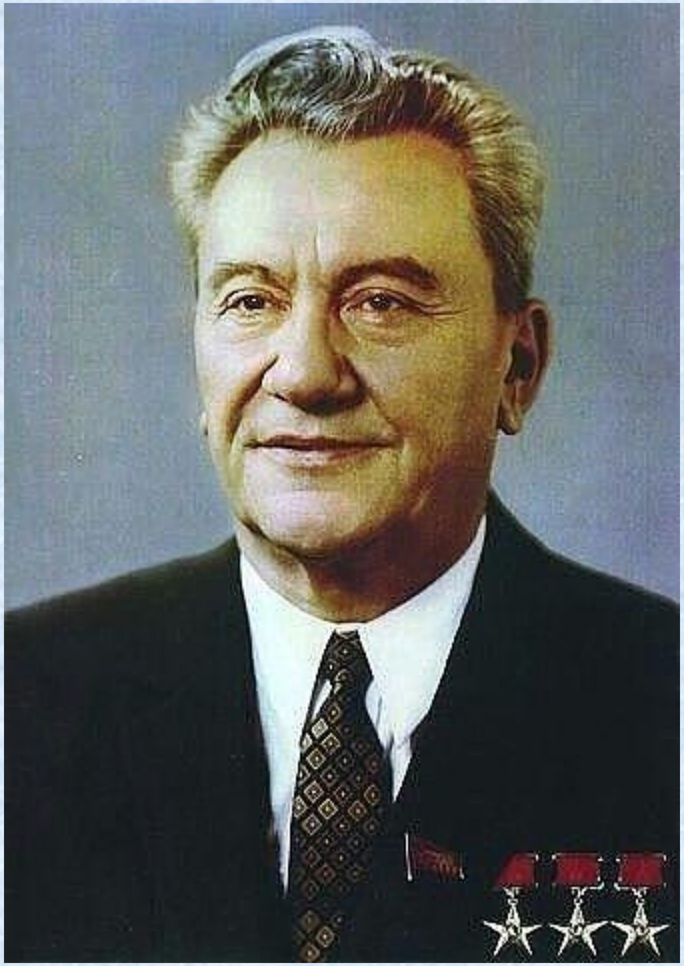

«Қонаев Дінмұхамед Ахмедұлы туғанына 110 жыл»

1912-1993

Мемлекет және қоғам қайраткері, ҚазССР Ғылым академиясының академигі Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев

"Ғылым ордасы" РМК Орталық ғылыми кітапханасында техника ғылымдарының докторы, Қазақ ССР Ғылым академиясының Президенті, академик, ширек ғасыр Қазақстан Республикасының бірінші басшысы болған Мемлекет және қоғам қайраткері, үш мәрте Социалистік Еңбек Ері Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевтың туған күніне орай кітап көрмесі ұйымдастырылды.

Д.А.Қонаев 1912 жылы 12 қаңтарда Верный (қазіргі Алматы) қаласында дүниеге келген.

1931 жылы Мәскеудегі Түсті металдар және алтын институтына оқуға қабылданып, 1936 жылы тау-кен инженері мамандығын алған ол еңбек жолын Балхаш мыс қорыту комбинатының Қоңырат кенішінде қарапайым жұмысшыдан бастады. Мұнда бұрғылау станогының машинисінен рудник директорына дейінгі жолдан өтті.

1939 жылы Д.А.Қонаев Шығыс Қазақстан облысында жаңадан құрылып жатқан Кенді Алтай қорғаныс кәсіпорнына қызметке ұсынылып, Риддер руднигі және Лениногор кен басқармасының директоры болды. Ұлы Отан соғысының алғашқы жылдары майданның Қазақстандық арсеналының жауапты учаскелерінде қызмет атқарды.

Соғыс жылдары Д.А.Қонаевтың саясаткер болып қалыптасу кезеңі басталып, мемлекеттік лауазымды қызметтерге тартылды.

Ал ғылымға деген құштарлығы арқасында өз мамандығы бойынша кандидаттық және докторлық диссертациясын қорғады. Диссертация негізінде «Қоңырат руднигіндегі бұрғылау-жару жұмыстары», «Қоңырат мыс кенін қазу » атты ғылыми еңбектері жарық көрді.

1952 жылы Қазақ ССР Ғылым академиясының академигі болып сайланып,1952-1955 жылдары Президенті қызметін атқарды.

1960 жылы Д.А.Қонаев Қазақстан Компартиясы Орталық комитетінің бірінші хатшысы болып сайланды. Ұзақ жылдар Республиканы басқарған Д.А.Қонаевтың басшылығымен қазақ даласында көптеген қалалар салынып, автокөлік жолдары, темір жол, әуе жолы инфрақұрылымы дамыды, колхоз, совхоздар елдің дамуына үлкен үлес қосты.

Кітап көрмесіне заңғар тұлғаның Қазақстан ғылымының дамуы, Республиканың өркендеуіне байланысты жазылған еңбектері, баяндамалары қойылды.

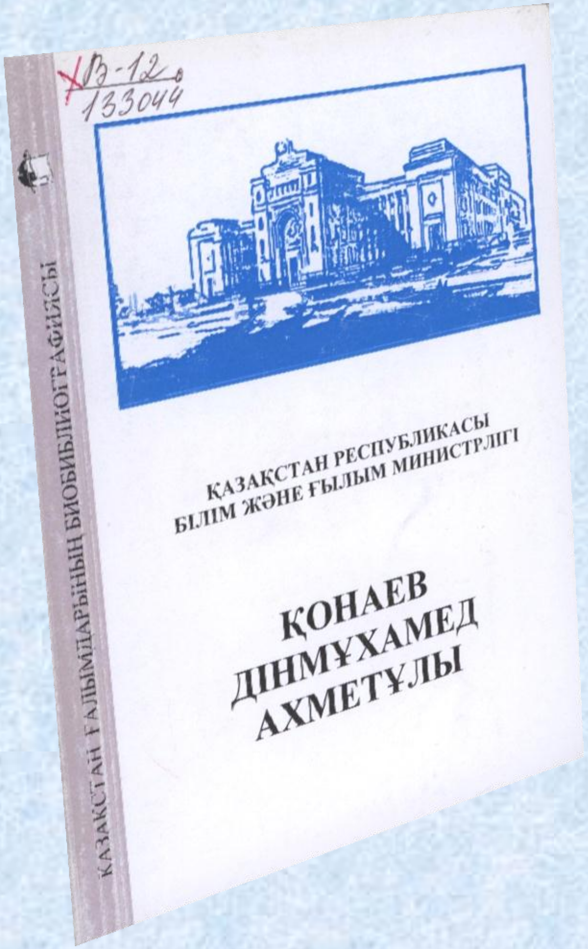

Қонаев Дінмұхамед Ахметұлы. Биобиблиографиялық көрсеткіш / Құраст. Ш. Ұларбек. Бас. ред.: К. Нұрпейіс, ҚР ҰҒА академигі, Т.Қожамқұлов, профессор. Жауапты ред. Қ.Е. Қаймақбаева, ОҒК директоры. Библиогр. ред.: Т.В. Вдовухина, Г.И. Белгібаева, А.С. Серік. – Алматы: Орталық ғылыми кітапхана, 2011. - 296 б.

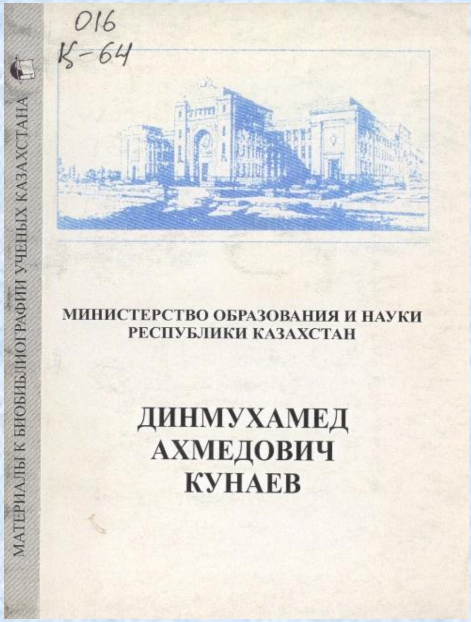

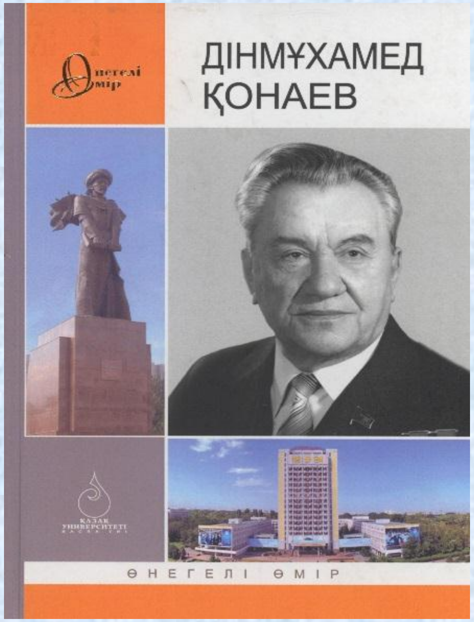

Қонаев Д.А. Биобиблиография. - Алматы, 2007. – 312 б.

Қонаев Д.А. Өнегелі өмір. - Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 405 б.

«В двадцатом веке нам посчастливилось встречаться с людьми, которым впору определение – «великие». Одним из них без малейшего сомнения могу назвать Кунаева»

О.Сулейменов

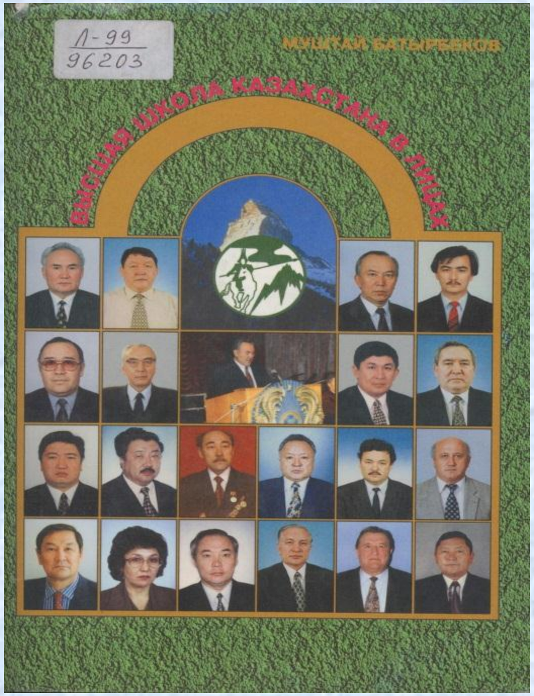

КУНАЕВ ДИНМУХАМЕД АХМЕДОВИЧ
(1912-1993)

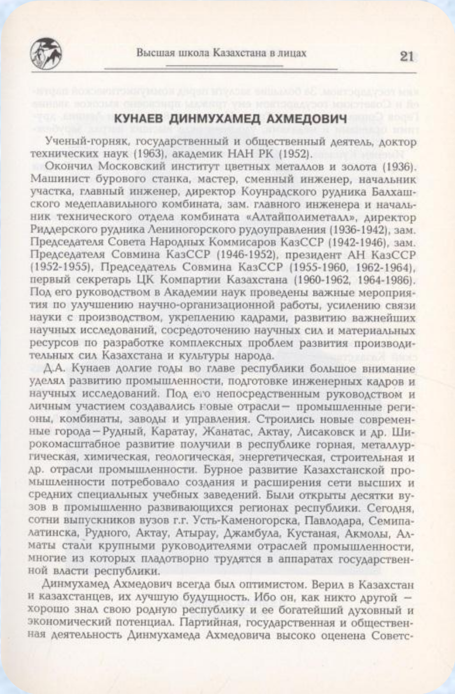

КУНАЕВ ДИНМУХАМЕД АХМЕДОВИЧ

Ученый-горняк, государственный и общественный деятель, доктор технических наук (1963), академик НАН РК (1952).

Окончил Московский институт цветных металлов и золота (1936). Машинист бурового станка, мастер, сменный инженер, начальник участка, главный инженер, директор Коунрадского рудника Балхашского медеплавильного комбината, зам. главного инженера и начальник технического отдела комбината «Алтайполиметалл», директор Риддерского рудника Лениногорского рудоуправления (1936-1942), зам. Председателя Совета Народных Коммисаров КазССР (1942-1946), зам. Председателя Совмина КазССР (1946-1952), президент АН КазССР (1952-1955), Председатель Совмина КазССР (1955-1960, 1962-1964), первый секретарь ЦК Компартии Казахстана (1960-1962, 1964-1986). Под его руководством в Академии наук проведены важные мероприятия по улучшению научно-организационной работы, усилению связи науки с производством, укреплению кадрами, развитию важнейших научных исследований, сосредоточению научных сил и материальных ресурсов по разработке комплексных проблем развития производительных сил Казахстана и культуры народа.

Д.А. Кунаев долгие годы во главе республики большое внимание уделял развитию промышленности, подготовке инженерных кадров и научных исследований. Под его непосредственным руководством и личным участием создавались новые отрасли — промышленные регионы, комбинаты, заводы и управления. Строились новые современные города — Рудный, Каратау, Жанатас, Актау, Лисаковск и др. Широкомасштабное развитие получили в республике горная, металлургическая, химическая, геологическая, энергетическая, строительная и др. отрасли промышленности. Бурное развитие Казахстанской промышленности потребовало создания и расширения сети высших и средних специальных учебных заведений. Были открыты десятки вузов в промышленно развивающихся регионах республики. Сегодня, сотни выпускников вузов г.г. Усть-Каменогорска, Павлодара, Семипалатинска, Рудного, Актау, Атырау, Джамбула, Кустаная, Акмолы, Алматы стали крупными руководителями отраслей промышленности, многие из которых пладотворно трудятся в аппаратах государственной власти республики.

Динмухамед Ахмедович всегда был оптимистом. Верил в Казахстан и казахстанцев, их лучшую будущность. Ибо он, как никто другой — хорошо знал свою родную республику и ее богатейший духовный и экономический потенциал. Партийная, государственная и общественная деятельность Динмухамеда Ахмедовича высоко оценена Советс-

Батырбеков М. Б. Высшая школа Казахстана в лицах. Кн.1. - Алматы: «Нурлы алем», 1998. - 354с.

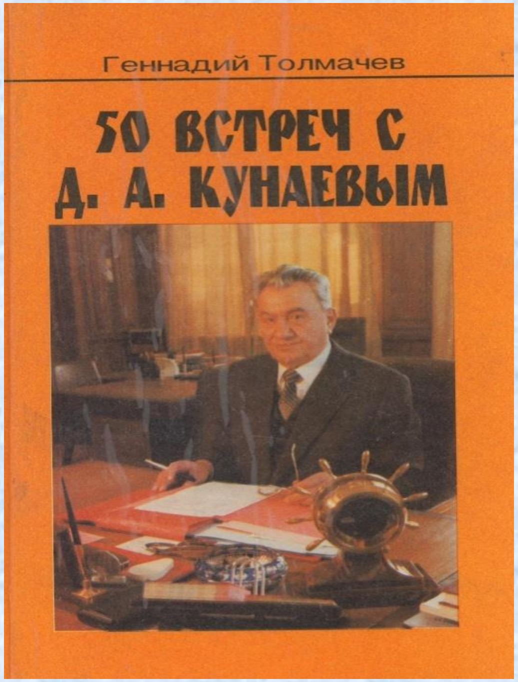

Толмачев Г. 50 встреч с Д.А. Кунаевым. - Алматы: РПО «Кітап», 1997. – 160с.

Елу жыл ел ағасы. - Алматы: Санат, 2002. - 464 б.

САТЫҒА АЯҚ
САЛМАЙ ЖАТЫП,
БАСПАЛДАҚТАН
АТТАМА

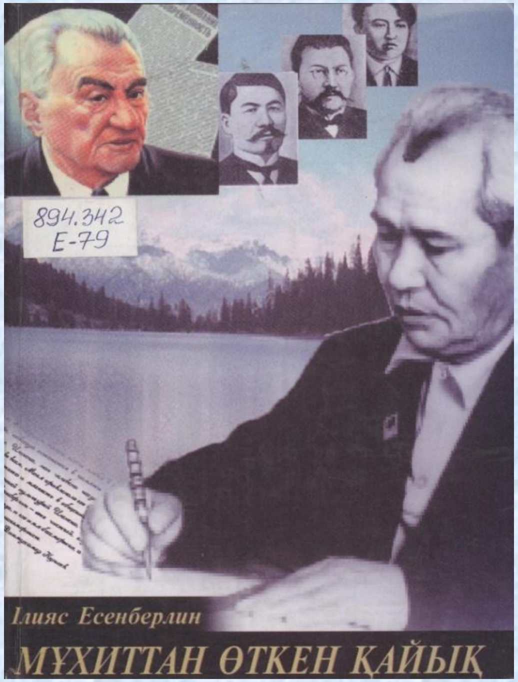

Есенберлин І. Мұхиттан өткен қайық: Роман. - Алматы, 2001. - 336 б.

Ниязбек Рафаэль

Қыдыр ғұмыр: Поэзия. - Алматы: Жалын баспасы, 2002. – 312 б.

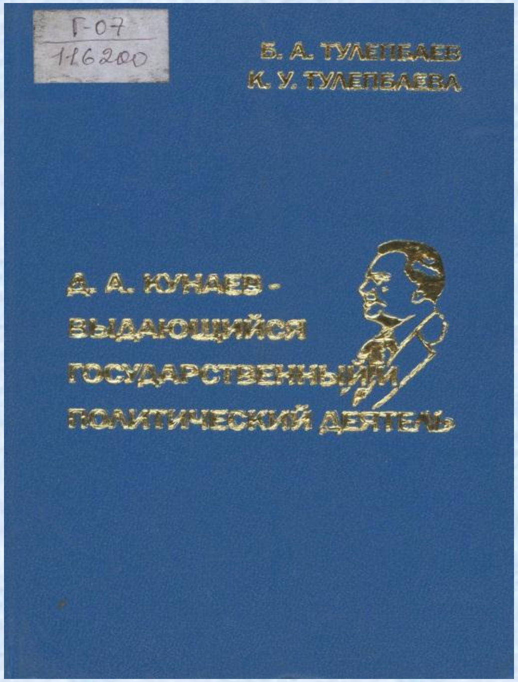

Тулепбаев Б.А., Тулепбаева К.У. Д.А.Кунаев - выдающийся государственный и политический деятель. - Алматы: «Нурлы Алем», 2006. - 304с.

Личность. Воспоминания о Д.А.Кунаеве. - Алматы: «Санат», 2007. - 368с.

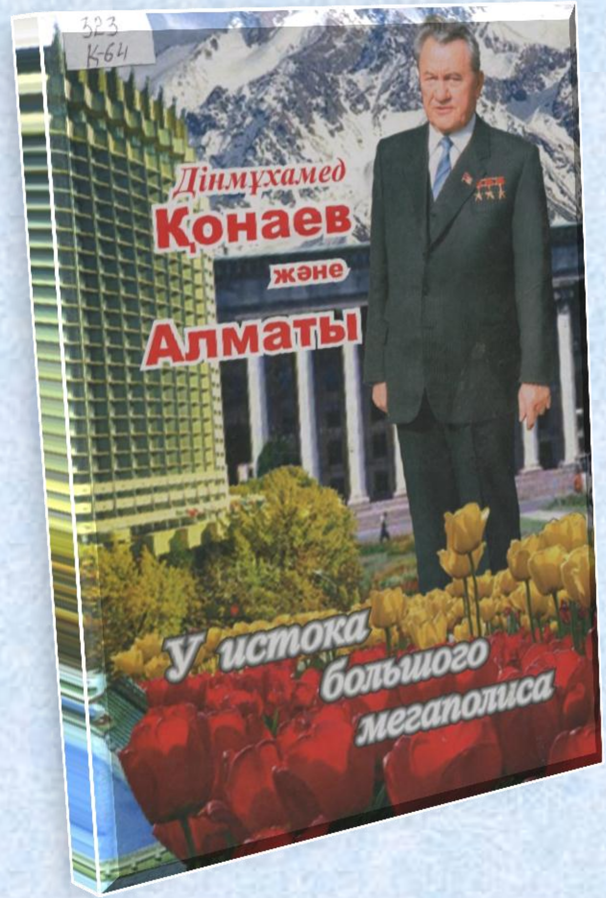

Дінмұхамед Қонаев және Алматы. (У истока большого мегаполиса). – Алматы: Өнер, 2008. - 224 б.

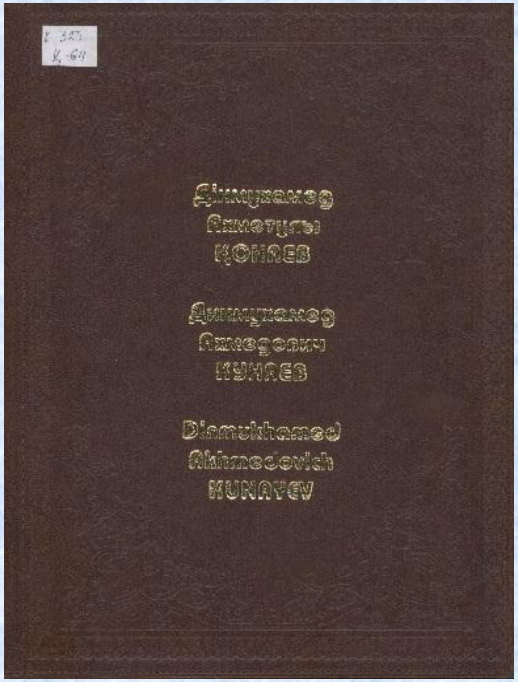

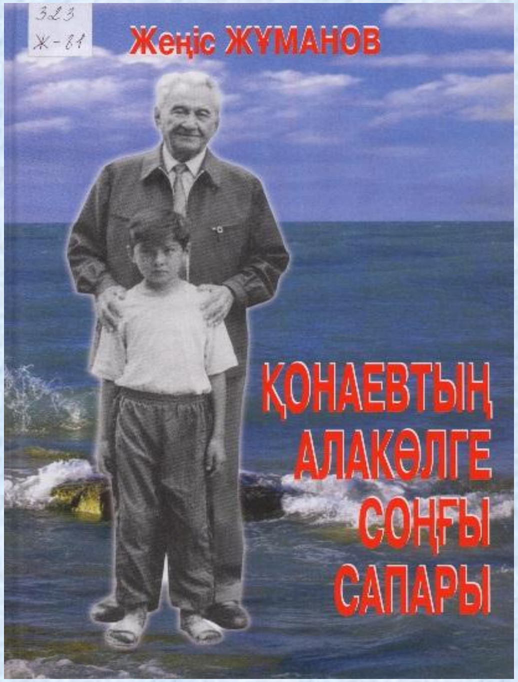

Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев. Фотоальбом. - Алматы: Алматыкітап баспасы, 2011. – 256 б.

Жұманов Ж.

Қонаевтың Алакөлге соңғы сапары: Естеліктер, күнделіктер, толғамдар. - Алматы: Баянжүрек, 2011. - 224 б.

«Билікке көтерілдім, бірақ халықтан аласа екенімді ұмытпадым, қайтып ашар есігімді қатты жаппадым. Түптің түбінде оралар ортам – ел іші, ағайын ортасы. Басар жерім де, барар жерім де – қара жер. Қастерлей білсем қадірімнің кетпесін білдім. Панаң да ел, данаң да ел. Соған арқа сүйедім, содан үйрендім»

Д.Қонаев

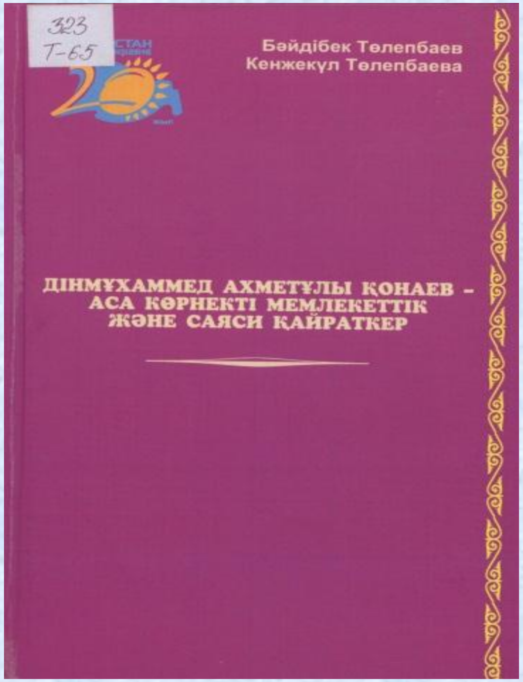

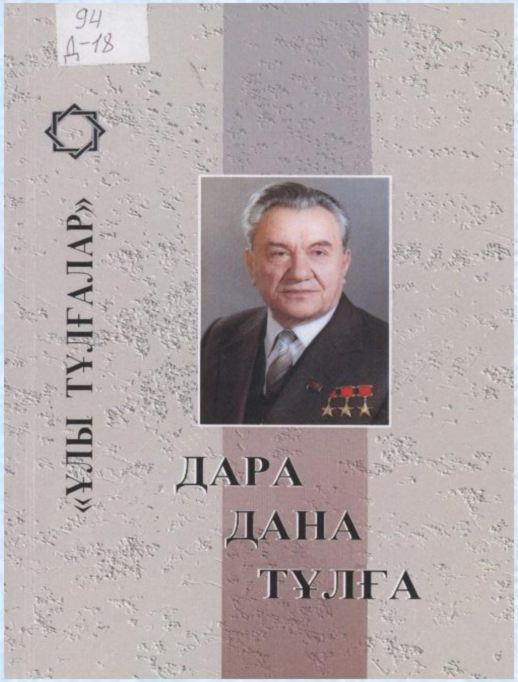

Төлепбаев Б.А. Дінмұхаммед Ахметұлы Қонаев-аса көрнекті мемлекеттік және саяси қайраткер / Төлепбаев, Бәйдібек Ахметұлы, Төлепбаева, Кенжегүл; Ауд. А.Нысаналин. - Алматы: Елтаным, 2011. - 216 б.

Дара. Дана.Тұлға: Мемлекет және қоғам қайраткері Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевқа арналады. - Алматы: ОҒК, 2012. - 364 б.

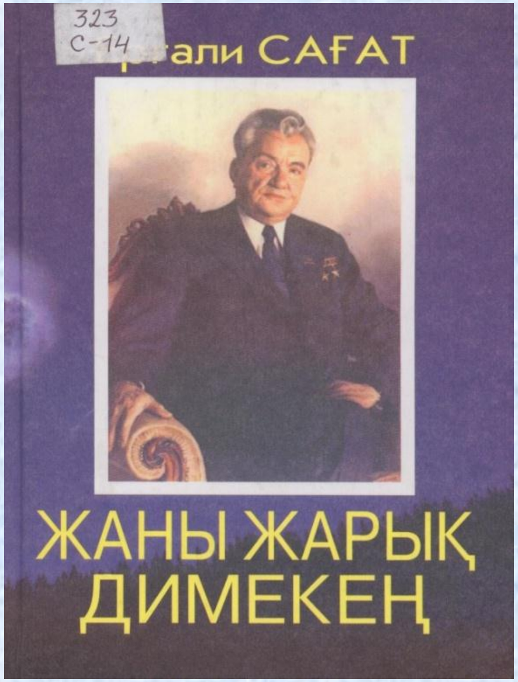

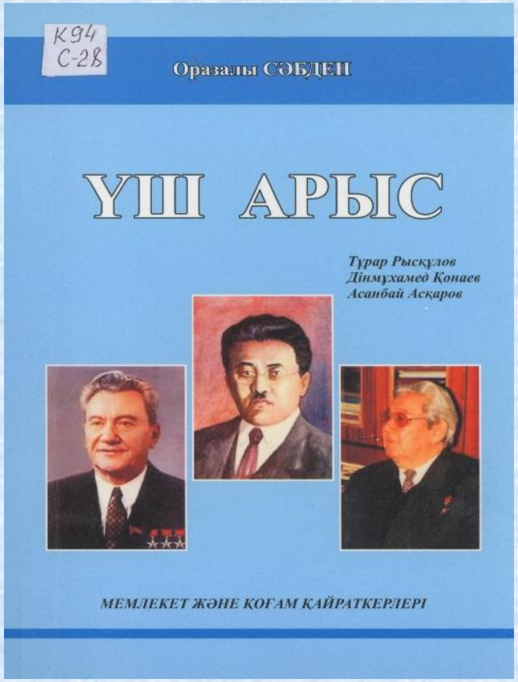

Сағат Ерғали. Жаны жарық Димекең: Эссе. - Алматы, 2011. - 192 б.

Оразалы Сәбден. Үш арыс: Тұрар Рысқұлов, Дінмұхамед Қонаев, Асанбай Асқаров: мемлекет және қоғам қайраткерлері. - Алматы, 2015. – 144 б.

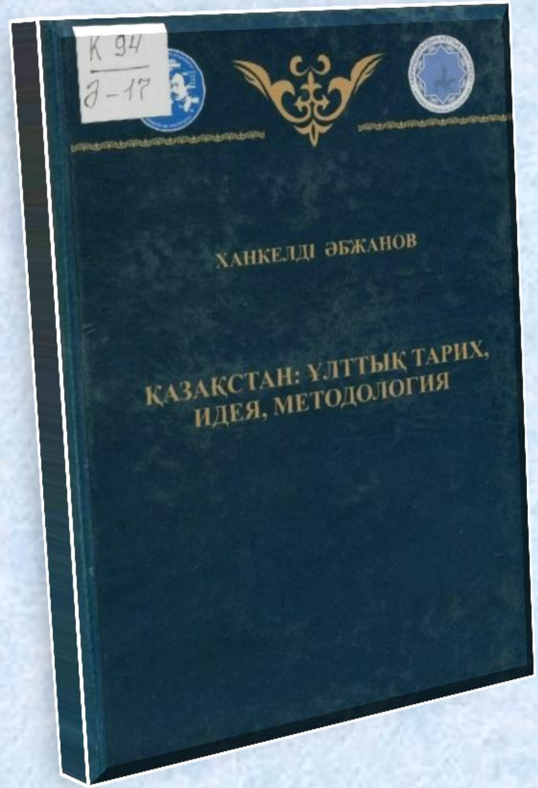

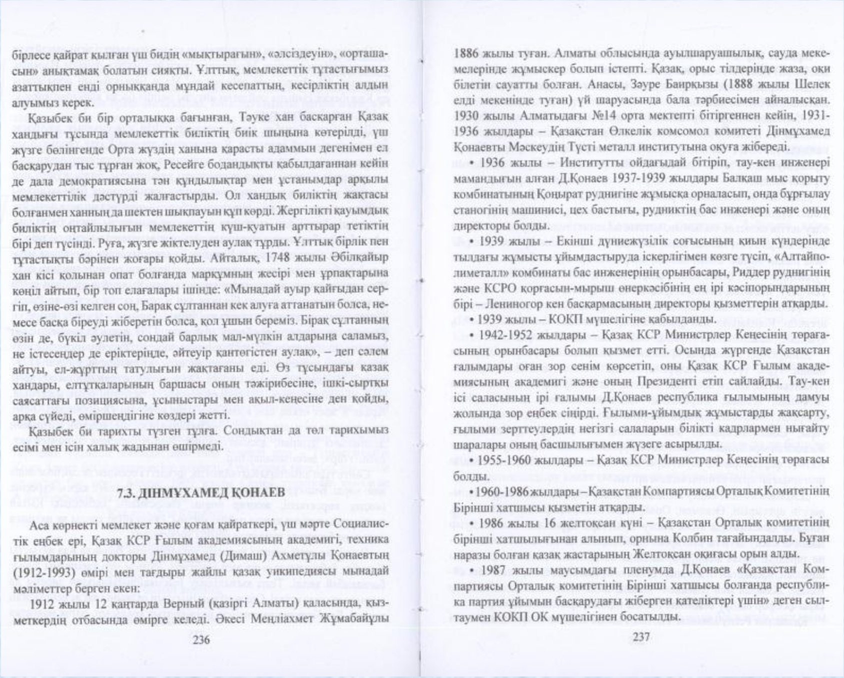

бірлесе қайрат қылған үш бидің «мықтырағын», «әлсіздеуін», «орташасын» анықтамақ болатын сияқты. Ұлттық, мемлекеттік тұтастығымыз азаттықпен енді орныққанда мұндай кесепаттың, кесірліктің алдын алуымыз керек.

Қазыбек би бір орталыққа бағынған, Тәуке хан басқарған Қазақ хандығы тұсында мемлекеттік биліктің биік шыңына көтерілді, үш жүзге бөлінгенде Орта жүздің ханына қарасты адаммын дегенімен ел басқарудан тыс тұрған жоқ, Ресейге бодандықты қабылдағаннан кейін де дала демократиясына тән құндылықтар мен ұстанымдар арқылы мемлекеттілік дәстүрді жалғастырды. Ол хандық биліктің жақтасы болғанмен ханның да шектен шықпауын құп көрді. Жергілікті қауымдық биліктің оңтайлылығын мемлекеттің күш-қуатын арттырар тетіктің бірі деп түсінді. Руға, жүзге жіктелуден аулақ тұрды. Ұлттық бірлік пен тұтастықты бәрінен жоғары қойды. Айталық, 1748 жылы Әбілқайыр хан кісі қолынан опат болғанда марқұмның жесірі мен ұрпақтарына көңіл айтып, бір топ елағалары ішінде: «Мынадай ауыр қайғыдан сергіп, өзіне-өзі келген соң, Барақ сұлтаннан кек алуға аттанатын болса, немесе басқа біреуді жіберетін болса, қол ұшын береміз. Бірақ сұлтанның өзін де, бүкіл әулетін, сондай барлық мал-мүлкін алдарыңа саламыз, не істесеңдер де еріктеріңде, әйтеуір қантөгістен аулақ», – деп сәлем айтуы, ел-жұрттың татулығын жақтағаны еді. Өз тұсындағы қазақ хандары, елтұтқаларының баршасы оның тәжірибесіне, ішкі-сыртқы саясаттағы позициясына, ұсыныстары мен ақыл-кеңесіне ден қойды, арқа сүйеді, өміршеңдігіне көздері жетті.

Қазыбек би тарихты түзген тұлға. Сондықтан да төл тарихымыз есімі мен ісін халық жадынан өшірмеді.

7.3. ДІНМҰХАМЕД ҚОНАЕВ

Аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, үш мәрте Социалистік еңбек ері, Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі, техника ғылымдарының докторы Дінмұхамед (Димаш) Ахметұлы Қонаевтың (1912-1993) өмірі мен тағдыры жайлы қазақ уикипедиясы мынадай мәліметтер берген екен:

1912 жылы 12 қаңтарда Верный (қазіргі Алматы) қаласында, қызметкердің отбасында өмірге келеді. Әкесі Меңліахмет Жұмабайұлы

236

1886 жылы туған. Алматы облысында ауылшаруашылық, сауда мекемелерінде жұмыскер болып істепті. Қазақ, орыс тілдерінде жаза, оқи білетін сауатты болған. Анасы, Зәуре Баирқызы (1888 жылы Шелек елді мекенінде туған) үй шаруасында бала тәрбиесімен айналысқан. 1930 жылы Алматыдағы №14 орта мектепті бітіргеннен кейін, 1931-1936 жылдары – Қазақстан Өлкелік комсомол комитеті Дінмұхамед Қонаевты Мәскеудің Түсті металл институтына оқуға жібереді.

• 1936 жылы – Институтты ойдағыдай бітіріп, тау-кен инженері мамандығын алған Д.Қонаев 1937-1939 жылдары Балқаш мыс қорыту комбинатының Қоңырат руднигіне жұмысқа орналасып, онда бұрғылау станогінің машинисі, цех бастығы, рудниктің бас инженері және оның директоры болды.

• 1939 жылы – Екінші дүниежүзілік соғысының қиын күндерінде тылдағы жұмысты ұйымдастыруда іскерлігімен көзге түсіп, «Алтайполиметалл» комбинаты бас инженерінің орынбасары, Риддер руднигінің және КСРО қорғасын-мырыш өнеркәсібінің ең ірі кәсіпорындарының бірі – Лениногор кен басқармасының директоры қызметтерін атқарды.

• 1939 жылы – КОКП мүшелігіне қабылданды.

• 1942-1952 жылдары – Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің төрағасының орынбасары болып қызмет етті. Осында жүргенде Қазақстан ғалымдары оған зор сенім көрсетіп, оны Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі және оның Президенті етіп сайлайды. Тау-кен ісі саласының ірі ғалымы Д.Қонаев республика ғылымының дамуы жолында зор еңбек сіңірді. Ғылыми-ұйымдық жұмыстарды жақсарту, ғылыми зерттеулердің негізгі салаларын білікті кадрлармен нығайту шаралары оның басшылығымен жүзеге асырылды.

• 1955-1960 жылдары – Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің төрағасы болды.

• 1960-1986 жылдары – Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бірінші хатшысы қызметін атқарды.

• 1986 жылы 16 желтоқсан күні – Қазақстан Орталық комитетінің бірінші хатшылығынан алынып, орнына Колбин тағайындалды. Бұған наразы болған қазақ жастарының Желтоқсан оқиғасы орын алды.

• 1987 жылы маусымдағы пленумда Д.Қонаев «Қазақстан Компартиясы Орталық комитетінің Бірінші хатшысы болғанда республика партия ұйымын басқарудағы жіберген қателіктері үшін» деген сылтаумен КОКП ОК мүшелігінен босатылды.

237

Әбжанов Ханкелді. Қазақстан: ұлттық тарих, идея, методология. - Алматы: Елтаным баспасы, 2014. - 328б.

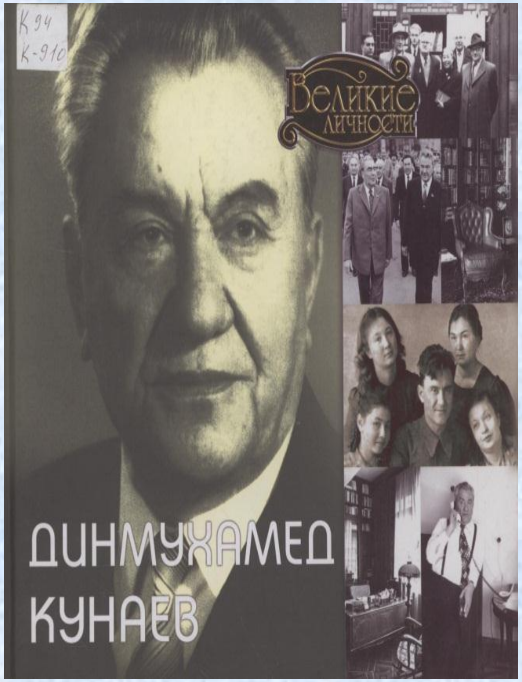

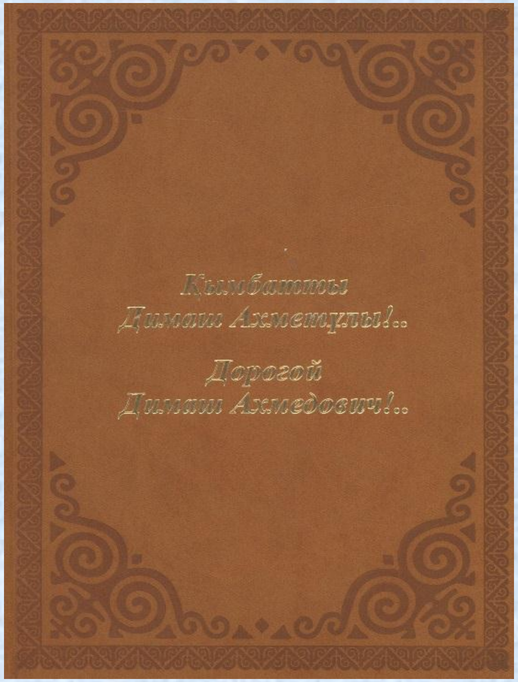

Динмухамед Кунаев (1912-1993). - Алматы: «Аруна», 2014. - 24 с.

Қымбатты Димаш Ахметұлы! = Дорогой Димаш Ахмедович! / Жоба басшысы Ж.Д. Серикбаева. - Алматы: Д.А. Қонаев мұражайы, 2014. – 218 б.

«...задачи Академии заключались в том, чтобы значительно повысить эффективность научных исследований, углубить разработку важнейших проблем, укрепить связь с производством, расширить подготовку научных кадров, укрепить материально-техническую базу научных учреждений»

Д.А.Кунаев

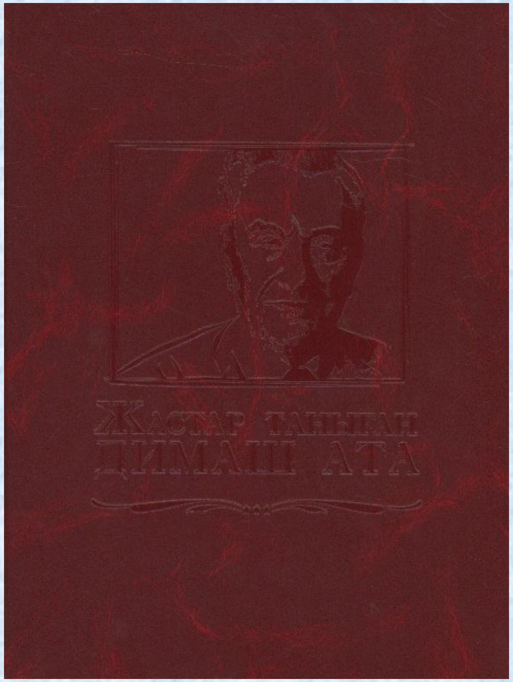

Ерғали Сағат

Қасиетті Қонаев: эссе. – Алматы, 2017. – 212 б.

Жастар таныған Димаш ата / Жоба басшысы Л.Б. Бейсек. – Алматы, 2017. – 200 б.

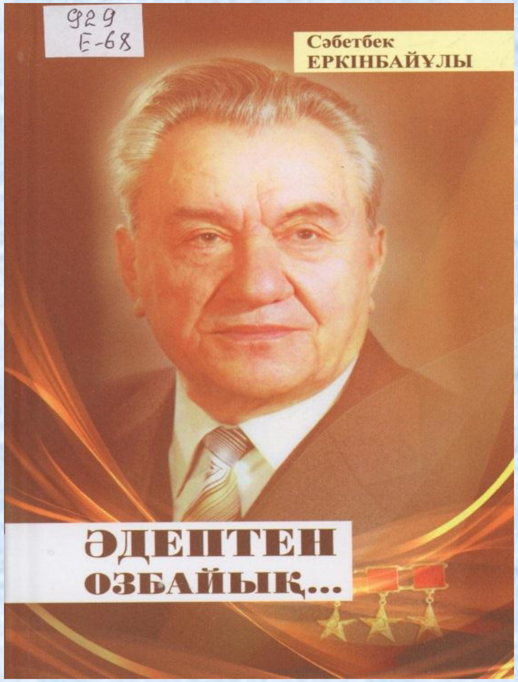

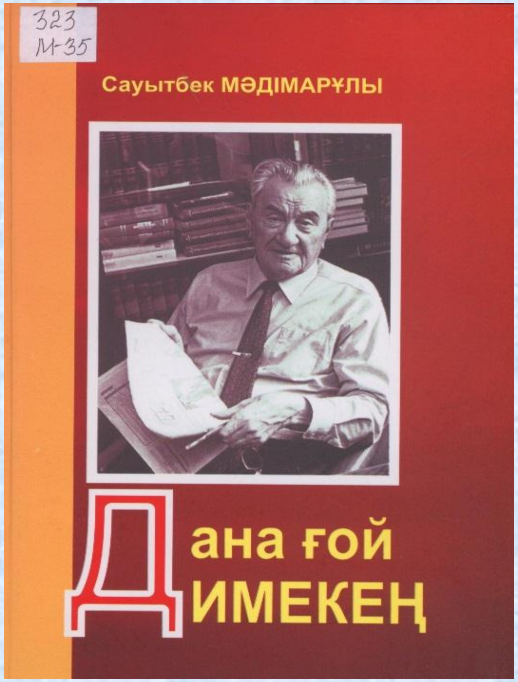

Еркінбайұлы С.
Әдептен озбайық: Сараптама. - Алматы: Орхон, 2021. - 136 б.

Мәдімарұлы С.
Дана ғой Димекең. - Алматы: Үш Қиян, 2021. - 344 б.

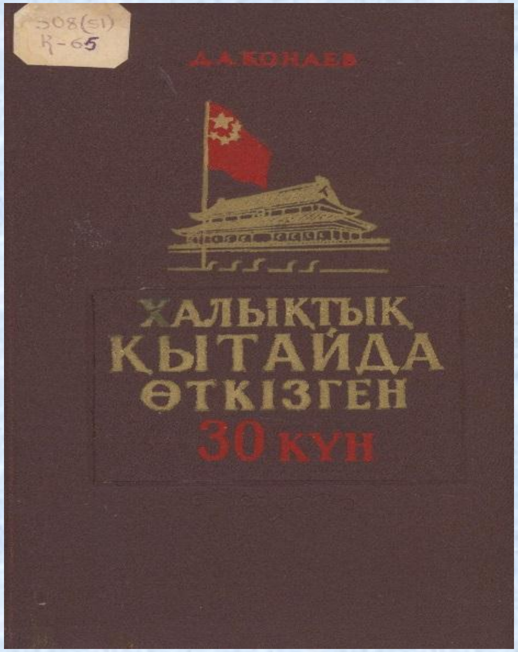

Қонаев Д.А. Халықтық Қытайда өткізген 30 күн: Жол дәптерінен. - Алматы: Қазмембасп, 1955. – 165 б.

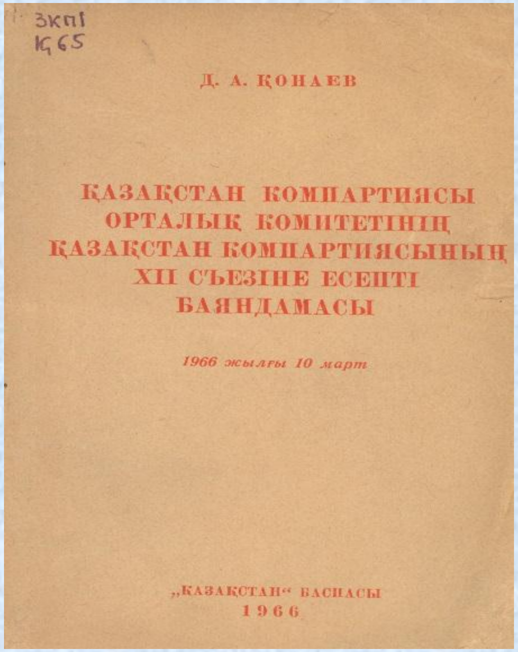

Қонаев Д.А. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Қазақстан Компартиясының XII съезіне есепті баяндамасы, 1966ж. - Алматы: Қазақстан, 1966. – 106 б.

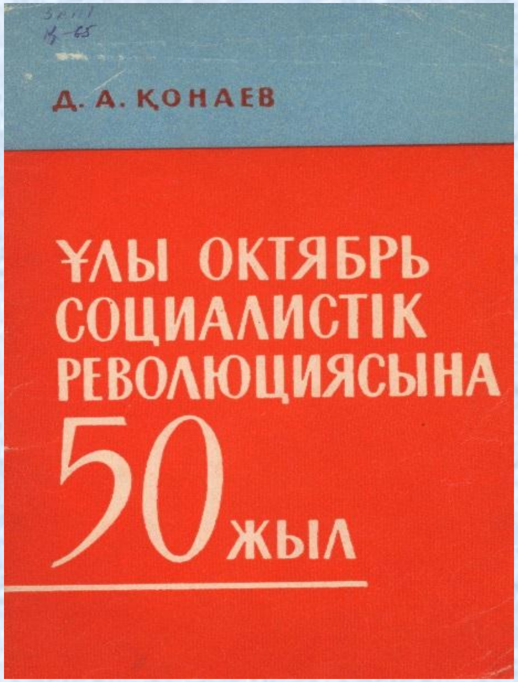

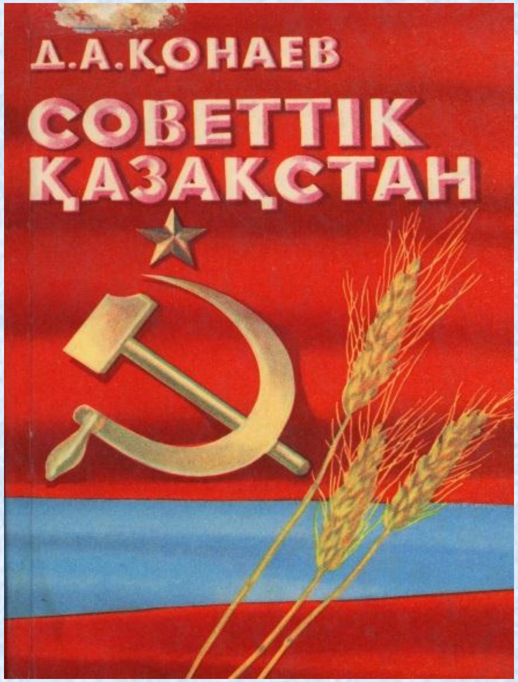

Қонаев Д.А. Ұлы Октябрь Социалистік революциясына елу жыл: КПСС ОК саяси Бюросының мүшелігіне канд.,Қаз.КП ОК І-ші секр. Д.А. Қонаев жолдастың Қаз. КП ОК мен Жоғ.Сов. Мәжілісінде жасаған баяндамасы. - Алматы: Қазақстан, 1967. – 42 б.

Қонаев Д.А. Советтік Қазақстан. - Алматы: Қазақстан, 1980. - 256 б.

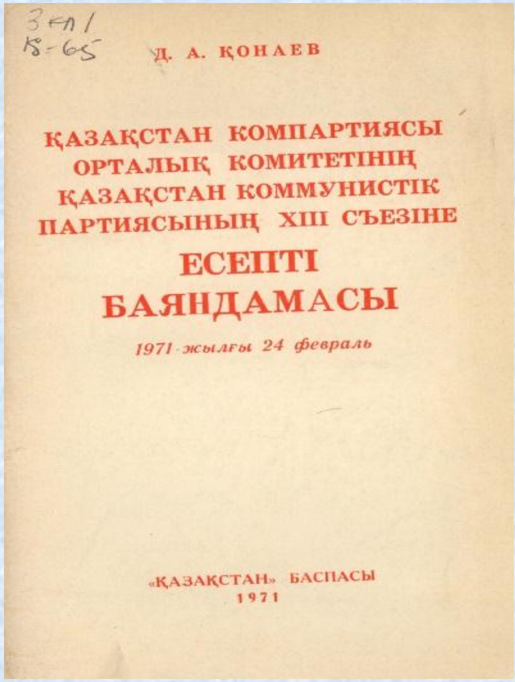

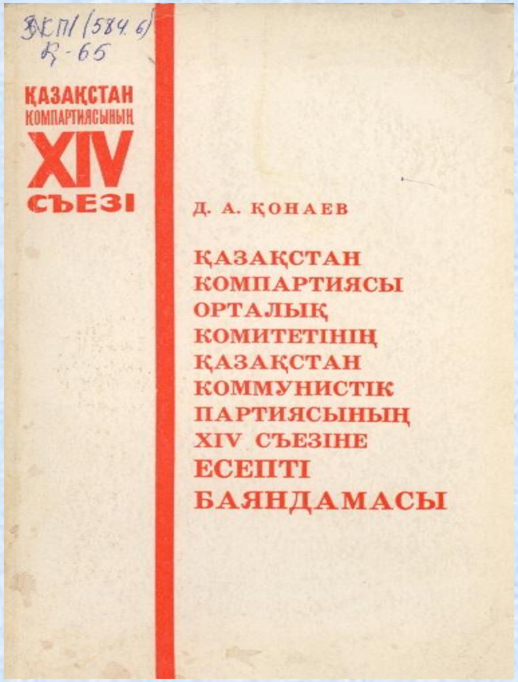

Қонаев Д.А.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Қазақстан Коммунистік партиясының XIII сьезіне есепті баяндамасы,1971 ж.,24 февр. - Алматы: Қазақстан, 1971. – 88 б.

Қонаев Д.А.

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Қазақстан Коммунистік партиясының XIV съезіне есепті баяндамасы, 1976 ж. - Алматы: Қазақстан, 1976. – 92 б.

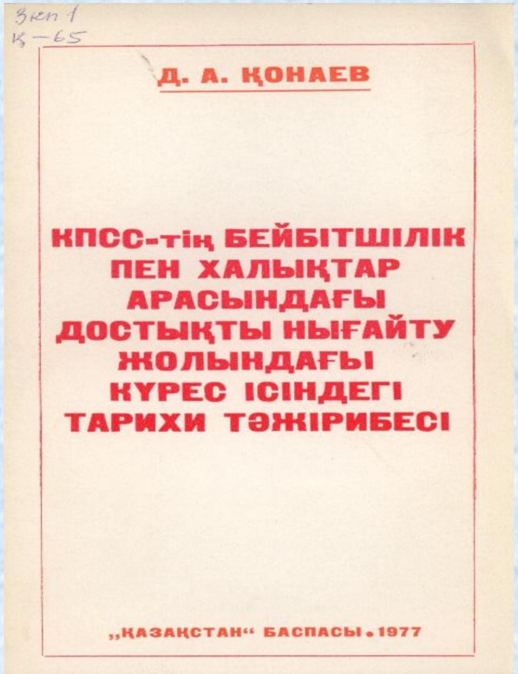

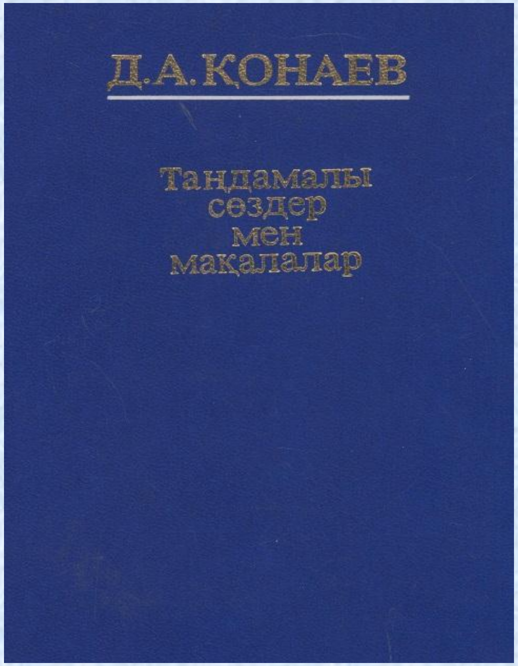

Қонаев Д.А. КПСС-тің бейбітшілік пен халықтар арасындағы достықты нығайту жолындағы күрес ісіндегі тарихи тәжірибесі: Бүкілодақтық ғылыми-теориялық конференцияда жасалған баяндама, 1977 ж., 1 июнь. - Алматы: Қазақстан, 1977. – 48 б.

Қонаев Д. Таңдамалы сөздер мен мақалалар. - Алматы: Қазакстан, 1978. – 540 б.

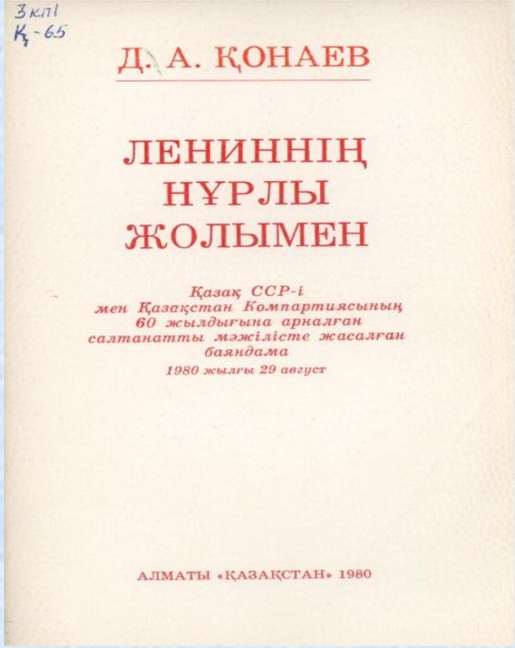

Қонаев Д. А. Лениннің нұрлы жолымен: Қазақ ССР-і мен Қазақстан Компартиясының 60 жылдығына арналған салтанатты мәжілісте жасалған баяндама, 1980 ж. 29 августа. - Алматы: Қазақстан, 1980. – 40 б.

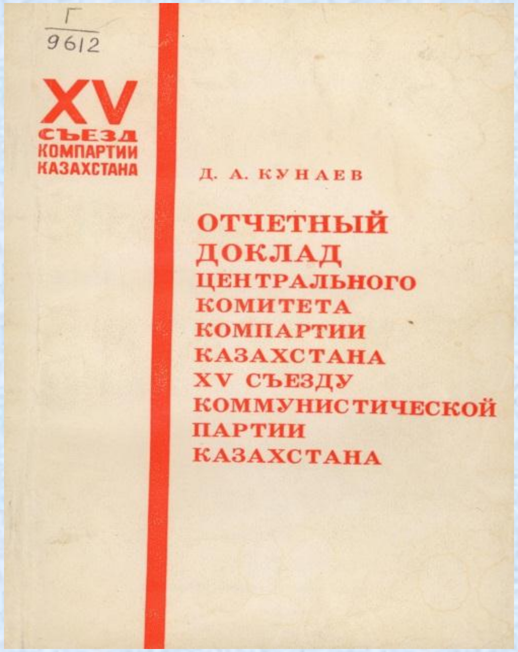

Кунаев Д.А. Отчетный доклад Центрального Комитета Компартии Казахстана XV съезду Коммунистической партии Казахстана 4 февраля 1981 г. - Алма-Ата: Казахстан, 1981. - 107 с.

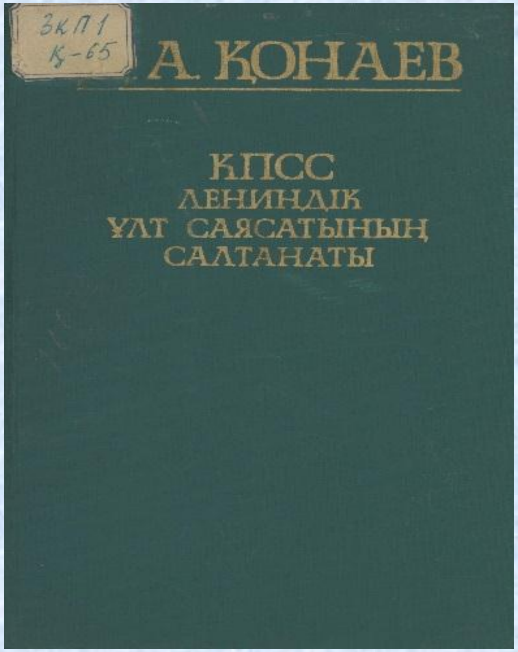

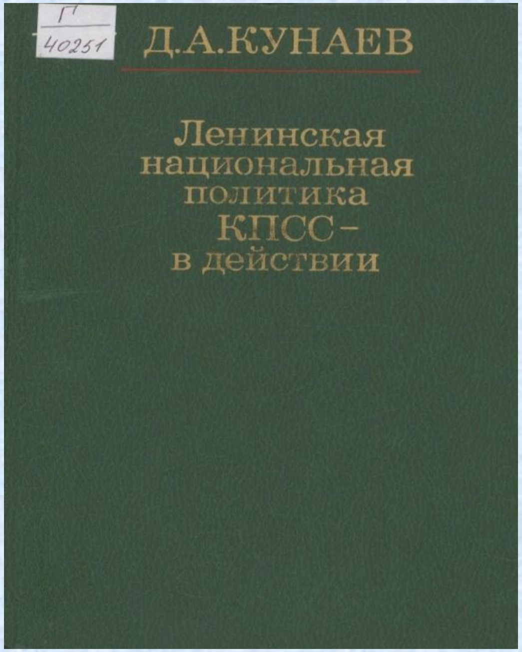

Қонаев Д.А. КПСС Лениндік ұлт саясатының салтанаты: Таңдамалы сөздер мен мақалалар. - Алматы: Қазақстан, 1981. – 664 б.

Кунаев Д.А. Ленинская национальная политика КПСС - в действии: Избранные речи и статьи. – М.: Политиздат, 1981. - 624с.

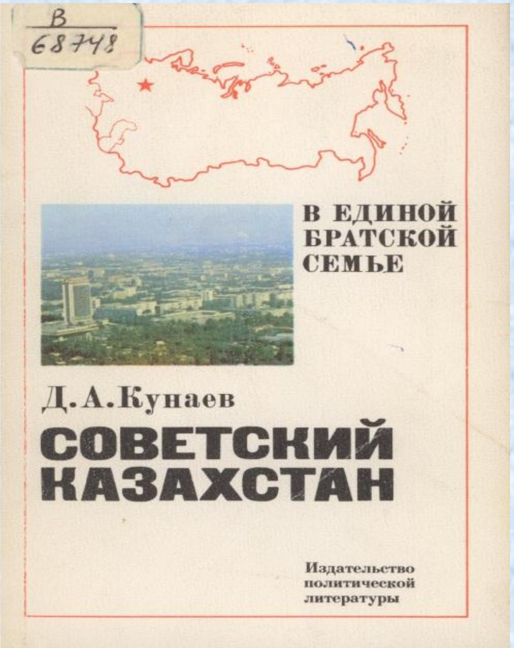

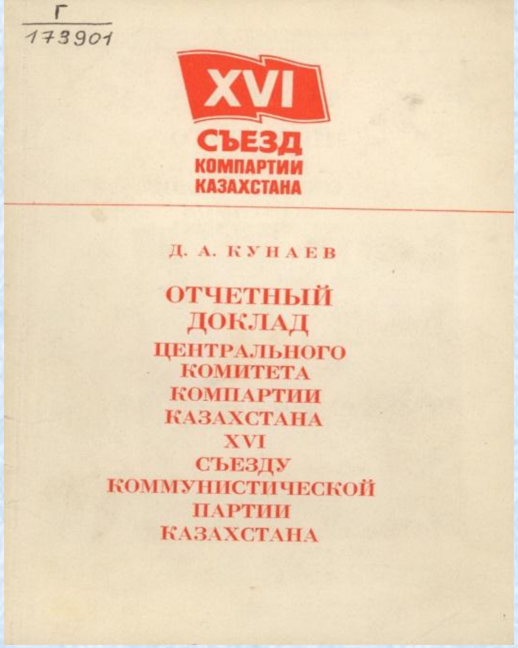

Кунаев Д.А. Советский Казахстан. - М.: Политиздат, 1982. - 158с.

Кунаев Д.А. Отчетный доклад Центрального Комитета Компартии Казахстана XVI съезду Коммунистической партии Казахстана 6 февраля 1986г. - Алма-Ата: Казахстан, 1986. - 80с.

Қонаев Д. А.
Өтті дәурен осылай: Естелік-эссе. - Алматы: Дәуір, Ынтымақ, 1992. – 445 б.

Кунаев Д.А.
О моем времени: Воспоминания. - Алма-Ата: «Дәуір», МП «Ынтымак», 1992. - 312с.

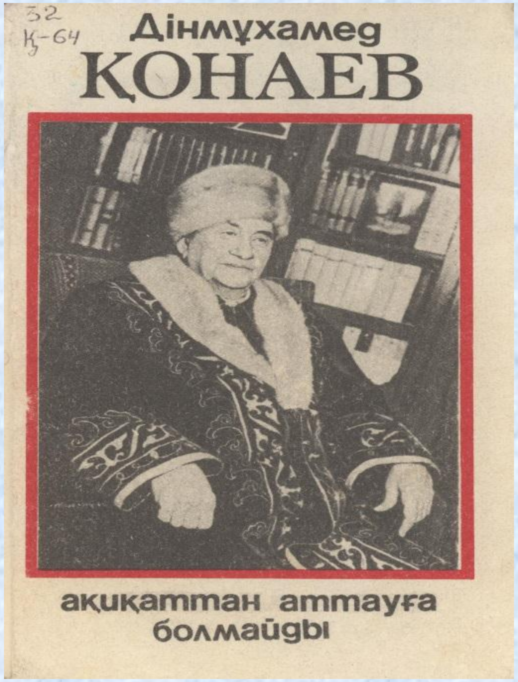

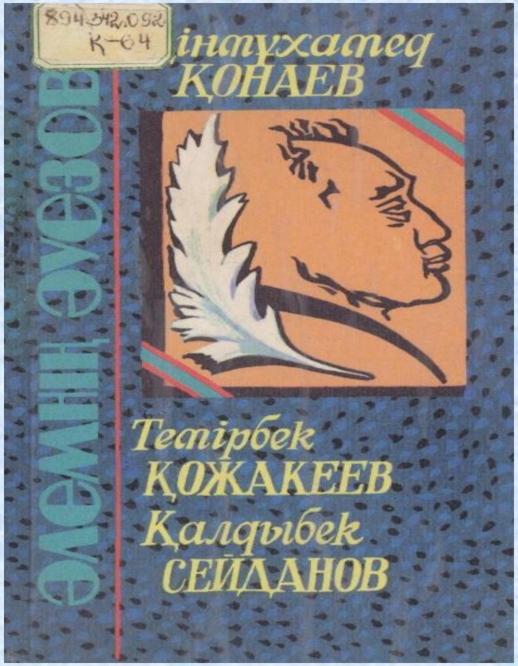

Қонаев Д.А. Ақиқаттан аттауға болмайды (Естелік-эссе). - Алматы : Санат, 1994. – 512 б.

Қонаев Д.А. Әлемнің Әуезові: Естелік-эссе. - Алматы: Санат, 1997. – 144 б.

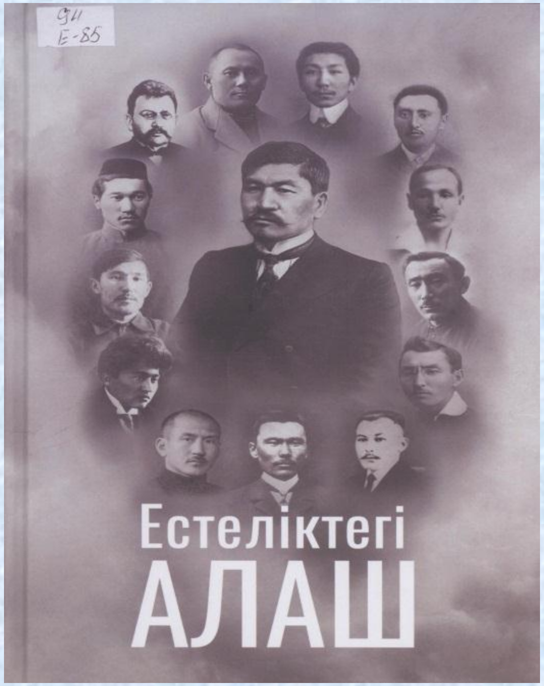

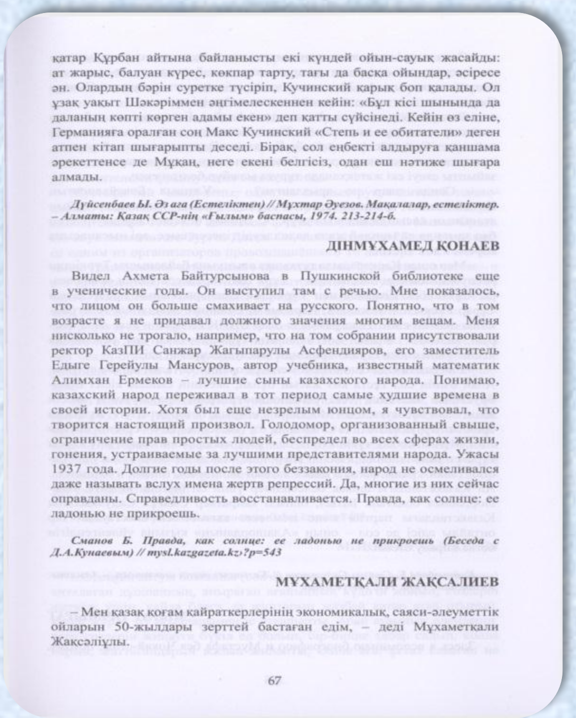

қатар Құрбан айтына байланысты екі күндей ойын-сауық жасайды: ат жарыс, балуан күрес, көкпар тарту, тағы да басқа ойындар, әсіресе ән. Олардың бәрін суретке түсіріп, Кучинский қарық боп қалады. Ол ұзақ уақыт Шәкәріммен әңгімелескеннен кейін: «Бұл кісі шынында да даланың көпті көрген адамы екен» деп қатты сүйсінеді. Кейін өз еліне, Германияға оралған соң Макс Кучинский «Степь и ее обитатели» деген атпен кітап шығарыпты деседі. Бірақ, сол еңбекті алдыруға қаншама әрекеттенсе де Мұқаң, неге екені белгісіз, одан еш нәтиже шығара алмады.

Дүйсенбаев Ы. Әз аға (Естеліктен) // Мұхтар Әуезов. Мақалалар, естеліктер. – Алматы: Қазақ ССР-нің «Ғылым» баспасы, 1974. 213-214-б.

ДІНМҰХАМЕД ҚОНАЕВ

Видел Ахмета Байтурсынова в Пушкинской библиотеке еще в ученические годы. Он выступил там с речью. Мне показалось, что лицом он больше смахивает на русского. Понятно, что в том возрасте я не придавал должного значения многим вещам. Меня нисколько не трогало, например, что на том собрании присутствовали ректор КазПИ Санжар Жагыпарулы Асфендияров, его заместитель Едыге Герейулы Мансуров, автор учебника, известный математик Алимхан Ермеков – лучшие сыны казахского народа. Понимаю, казахский народ переживал в тот период самые худшие времена в своей истории. Хотя был еще незрелым юнцом, я чувствовал, что творится настоящий произвол. Голодомор, организованный свыше, ограничение прав простых людей, беспредел во всех сферах жизни, гонения, устраиваемые за лучшими представителями народа. Ужасы 1937 года. Долгие годы после этого беззакония, народ не осмеливался даже называть вслух имена жертв репрессий. Да, многие из них сейчас оправданы. Справедливость восстанавливается. Правда, как солнце: ее ладонью не прикроешь.

Сманов Б. Правда, как солнце: ее ладонью не прикроешь (Беседа с Д.А.Кунаевым) // mysl.kazgazeta.kz›?p=543

МҰХАМЕТҚАЛИ ЖАҚСАЛИЕВ

– Мен қазақ қоғам қайраткерлерінің экономикалық, саяси-әлеуметтік ойларын 50-жылдары зерттей бастаған едім, – деді Мұхаметқали Жақсәліұлы.

67

Естеліктегі Алаш. Ғылыми-танымдық басылым / Құрастырған, алғысөзін және түсініктерін жазған С.Б. Жұмағұл. - Нұр-Сұлтан: «Алашорда» Қоғамдық қоры, 2020. - 488 б.